

Leyla Vəli qızı Qocayeva⁵¹

AKADEMİK KOMMUNİKASIYA VƏRDİSLƏRİNİN FORMALAŞMASI

Sosial-mədəni amillərin təsiri altında baş verən dəyişikliklər şəxsiyyətin inkişafının təşviqinə yönəlmiş ümumi təhsil modelinin həyata keçirilməsi üçün təlim sisteminin modernləşdirilməsini zəruri edir, çünki “şəxsiyyətin yalnız şəxsiyyət formalaşdırıla bilər” (K.D. Uşinski).

Müasir təhsil təcrübəsinin öyrənilməsi göstərir ki, təhsildə inkişaf etdirilən təlimin subyektivi və şəxsi məqsədlərinin uyğunlaşdırılması ideyası anlama, dizayn, əks etdirmə və ünsiyyət tələbələri müxtəlif idrak prosedurları əsasında dayanan təhsil prosesinə artan diqqəti və marağı aktuallaşdırmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, müasir şəraitdə tədris prosesinin subyektləri ilə ünsiyyəti tələbələrin əhəmiyyətli nəticələr əldə etməsinə artan təsir göstərir. Müasir tədqiqatlarda kommunikasiya təkcə biliklərin ötürülməsi, mənimsənilməsi, informasiya texnologiyalarından istifadə kimi deyil, eyni zamanda məlumatın qavranılması, dərk edilməsi, mənalardan doğulması üzərində qurulan qarşılıqlı əlaqə vasitəsi kimi də nəzərdən keçirilir [3, 5].

Aparılmış son tədqiqatlarda tələbələr üçün “mənalı ünsiyyətin” aşağıdakı xarakterik xüsusiyyətləri getdikcə daha çox səslənir: müəllimin səmimiyyətinə əsaslanan, əsası müəllimin öz hissləri haqqında bilikləri olan “köməkçi münasibətlərin” qurulması; qeyd-şərtsiz, qeyri-şərtsiz, müstəqil dəyərə malik olan başqasının mühakimə yolu ilə qəbul edilməsi; başqasının təcrübələrini empatik şəkildə dərk etmək və s. insanın şəxsi təcrübəsini onun nöqtə-nəzərindən görməyə imkan verir [2, 4].

Eyni zamanda müəllimlər öz tələbələrini kifayət qədər yaxşı tanıyır və onları xarakterizə etmək üçün çox vaxt peşəkar biliklərdən, o cümlədən müasir tədqiqatların nəticələrindən deyil, qeyri-tənqidi şəkildə adi fikir və mülahizələrdən istifadə edirlər.

Müasir təhsil müəssisələrində ünsiyyətin artan əhəmiyyəti ilə müəllimlərin onu həyata keçirməyə kifayət qədər hazır olmaması arasında mövcud ziddiyyətli mənərə tələbələrin - gələcək müəllimlərin kommunikativ yanaşması əsasında hazırlanmasının məzmununun aydınlaşdırılması problemini aktuallaşdırır [6].

Ünsiyyət yanaşması ünsiyyət potensialının öyrənilməsi və praktikada tətbiqi üçün metodoloji əsasdır. Bu yanaşmada kommunikasiya sosial mühitdə insanlar arasında ünsiyyət və qarşılıqlı əlaqə vasitəsi kimi çıxış edir, onun fərqləndirici xüsusiyyəti məhsuldar, konstruktiv dialoq hesab olunur. Dialoqun məhsuldarlığı praktiki fəaliyyətin məqsədinin konkretləşdirilməsində özünü göstərir, buna nail olmaq üçün qarşılıqlı əlaqə lazımdır (yəni kommunikativ qarşılıqlı əlaqə vasitəsilə nəyə nail olmaq istəyirik sualına cavab). Dialoqun konstruktivliyi subyektlərin konkretləşdirilməsi və onları qarşılıqlı əlaqəyə daxil etmək yolunun inkişafı ilə xarakterizə olunur (yəni kiminlə kommunikativ əlaqəyə girməyin rəşional olduğu və bunun üçün nə etmək lazımdır suallarına cavablar). Kommunikativ qarşılıqlı əlaqə prosesi kimi dialoqun mahiyyəti praktiki fəaliyyətin şəxsi əhəmiyyətli və sosial gözlənilən nəticələrinə nail olmaq üçün kommunikativ qarşılıqlı əlaqə layihəsini necə əlaqələndirmək və həyata keçirməkdən ibarətdir. Müasir təhsil fəaliyyəti kontekstində mənalı ünsiyyət, tələbələrin öz təhsil məqsədlərinə və təhsil məqsədlərinə ahəngdar nailiyyətlərini sintez edən məhsuldar, konstruktiv dialoqdan ibarət olan təhsil subyektləri ilə qarşılıqlı əlaqənin xarakterik bir xüsusiyyəti hesab edilə bilər. Bu cür ünsiyyəti təyin etmək üçün biz “təhsil ünsiyyəti” anlayışından istifadə edirik.

Müasir pedaqoji nəzəriyyə və praktika “təhsil ünsiyyəti” anlayışı ilə kifayət qədər geniş şəkildə fəaliyyət göstərir. Bu konsepsiya zəruri təhsil məlumatlarının ötürülməsi üçün bir-biri ilə əlaqəli metodlar, kanallar, üsullar, rejimlər və formatlar, şəbəkəli təhsil kompyuter vasitəçiliyi, təhsil subyektlərinin interaktiv qarşılıqlı əlaqəsi və s. kimi nəzərdən keçirilir. “Təhsil ünsiyyəti” fenomeninin nəzərdən keçirilməsi üçün seçilmiş yanaşmaların əhəmiyyətini bölüşərək, hesab edirik ki, ünsiyyət yanaşması onlara ünsiyyətdə “insan” anlayışının qeyd-şərtsiz dəyəri ideyasını toplamağa və cəmləməyə imkan verir.

Ünsiyyət yanaşmasının öyrənilməsinə həsr olunmuş əsərlərin təhlili əsasında “təhsil ünsiyyəti” anlayışında təhsil ünsiyyətinin iki növünü ayırmaq qanunauyğundur: “özü üçün təhsil ünsiyyəti” və “başqaları üçün təhsil ünsiyyəti”.

“Özü üçün təhsil ünsiyyəti” öz təhsil məqsədlərinə çatmaq üçün təhsil subyektləri ilə əlaqəni və qarşılıqlı təsiri göstərir. Başqaları üçün təhsil ünsiyyəti, təhsil standartının məqsədlərinə nail olmaq üçün təhsil təcrübəsini zənginləşdirmək və təhsil subyektləri ilə ünsiyyət və qarşılıqlı əlaqə yoludur.

Təhsil ünsiyyətinin iki növünün mənimsənilməsi tələbələrin peşə hazırlığı prosesində vacibdir, çünki bu, tələbələr üçün əhəmiyyətli olan ünsiyyətin gələcək peşə fəaliyyətlərində həyata keçirilməsinin açarıdır. Tələbələrin peşə hazırlığında kommunikativ yanaşmanın müddəalarından istifadə imkanlarını açıqlayacağıq. Bunun üçün onların “təhsil ünsiyyəti” fenomeninə yüklədiyi semantik mənə haqqında məlumatlar xüsusi maraq doğurur. Pilot söhbət zamanı tələbələrin “təhsil ünsiyyəti” ilə bağlı əsas anlayışını müəyyən etmək üçün aşağıdakılar müəyyən olundu:

- “təhsil kommunikasiyası” anlayışının şərhində tələbələr əssən tədris prosesinin təşkili haqqında daha çox məlumat əldə edirlər - cədvəl, kurikulum, fənlər üzrə tədris məlumatları, xüsusilə də informasiya texnologiyalarından istifadəni qeyd edirlər.

- tədris prosesində dialoqa tələbələr daha çox dialoqun təhsil praktikasında nadir hallarda olduğunu qeyd edirlər, əksər hallarda bu, təhsil probleminin həlli çərçivəsində baş verir, konkret bir mövzuda müzakirə təşkil etmək tələb olunur.

⁵¹ ATU, Azərbaycan dili kafedrası

- müəllimlərlə interaktiv qarşılıqlı əlaqədə tələbələrin təşəbbüsü olduqca nadirdir və əsasən təşkilati məsələlərin həlli zamanı yaranır. Tələbələr müəllimlərlə konstruktiv, məhsuldar dialoq üçün mövcud təhsil təcrübəsinin imkanlarını görmürlər, lakin öz peşəkar inkişafı üçün belə bir dialoqa olan ehtiyacı qeyd edirlər.

- "Başqaları üçün təhsil ünsiyyətinin" təşkilinə gəlincə tələbələr uşaqlar üçün peşəkar fəaliyyətə onu mənimsəmək ehtiyacından yanaşırlar. Eyni zamanda tələbələr qeyd edirlər ki, universitet təhsili mərhələsində "başqaları üçün təhsil ünsiyyəti" onlar tərəfindən yalnız gələcək peşə fəaliyyətinin potensialı kimi qəbul edilir və buna görə də ən böyük dəyər "özü üçün təhsil ünsiyyəti" olub peşəkar uğur əldə etmək üçün öz imkanlarını, güclü tərəflərini dərk etmək kimi başa düşülür.

Pilot söhbətin nəticələri onu deməyə əsas verir ki, "özü üçün təhsil ünsiyyətinin" mənimsənilməsi, əgər onun məqsədi gələcək peşədə özünü axtarmaqdırsa, başqaları üçün təhsil ünsiyyətinin inkişafına töhfə verəcəkdir. Beləliklə, göstərilən iki növ təhsil ünsiyyəti mənimsəyərkən, biz qarşılıqlı asılılığı vurğulayırıq ki, bu da öz növbəsində tələbənin özü üçün təhsil ünsiyyəti, onun peşə hazırlığı prosesində başqaları üçün təhsil ünsiyyəti təşkil edildiyi təqdirdə tələbələr üçün uğurla davam edəcəkdir.

Universitetdə tələbələr üçün onların "özü üçün təhsil ünsiyyəti" aktivləşdirən tədris ünsiyyətinin təşkili, hədəfi "gələcək peşədə özünü axtarmaq" olan dəyişkən ünsiyyət praktikalarının yaradılması yolu ilə həyata keçirilir.

Dəyişən kommunikativ təcrübələr öz məzmununa görə "gələcək peşədə özünü tapmaq" yolu ilə tələbələrin peşəkar inkişafına yönəlmiş təhsil və peşə vəzifələri; universitet müəllimləri, məktəb müəllimləri, sosial tərəfdaşlar və digər təhsil subyektləri ilə tələbələr arasında məhsuldar, konstruktiv dialoq şəklində xarakterizə olunur.

Bu kommunikativ təcrübələrin təhsil və peşə vəzifələri əsasında qurulmasının qısa təsvirini verək.

Tədris və peşə tapşırıqlarının məzmunu süni vəziyyətləri deyil, təhsil reallığını əks etdirən real faktlara əsaslanır. Təhsil və peşə vəzifələri gələcək müəllimlərin peşə hazırlığının məzmununun qurulması vahididir. Bu halda kurikulum proqramlarının məzmununun tənzimlənməsinin əsası sosial-mədəni amillərin təsiri altında baş verən və yeni funksiyalarda, müəllimin fəaliyyətinin kontekstində, yeni peşəkar rollarda özünü göstərən müəllimin müasir peşə fəaliyyətində baş verən dəyişikliklərin təhlilidir.

Praktiki tapşırıqlar üçün aşağıdakı xüsusiyyətlər xarakterikdir: inkişaf edən kontekstlərin olması, məzmunun dəyişməsi, praktiki problemin həlli üçün inkişaf edən müxtəlif məqsədlər və problemlərin izahı və həllində variasiyalar.

Məhz praktiki tapşırıqların bu əsas xüsusiyyətləri peşə hazırlığının məzmununu yeni vəzifələrə uyğun olaraq operativ şəkildə tənzimləməyə deyil, həm də tələbələrin "gələcəkdə bir peşədə özlərini tapmaq" istəyini aktivləşdirməyə imkan verir.

Gələcək peşədə özünü tapmağa yönəlmiş təhsil və peşə vəzifələrinin məzmununda peşəkar inkişaf məqsəd, planlaşdırma, öz peşə yolu üzərində düşünmə prosesi kimi qəbul edilir (1). Bu kimi maarifləndirici və peşəkar vəzifələr aşağıdakıları yerinə yetirmək məqsədi güdür:

- tələbələrin gələcək peşə fəaliyyətlərində öz mövqelərini dərk etmələrinə;
- peşəkar mühitə uyğunlaşma qabiliyyətinin inkişafı üzrə;
- gələcək peşəkar fəaliyyət üçün uzunmüddətli plan qurmaq üzərinə.

Tələbələr təhsil hazırlığının xüsusiyyətlərinə görə axtarışın vəzifələrini, elmi tədqiqatların nəticələrini təhlil etmək xassələrinə daha yaxındırlar. Ona görə də nəzərdən keçirilən aktual problemlərə dair müasir tədqiqatların nəticələrinin təhlili ilə bağlı tapşırıqları, xüsusən eksperimental iş kontekstində nəzərdən keçirilir:

- müxtəlif növ nəzəri təhlil, pedaqoji diaqnostika üsullarının nəticələrinin şərhli, qrafik formada təqdim edilməsi ilə və s.;

- təcrübi-eksperimental iş zamanı əldə edilən məlumatların təhlili və şərhli ilə;

- informasiya istehlakçılarının müxtəlif kateqoriyaları üçün diaqnostik tədqiqatın nəticələrinə əsasən analitik məlumatların təqdim edilməsi formatlarının inkişafı ilə;

- problemlərin həlli nəticələrinə əsasən birgə hesabatların, məqalələrin, fəaliyyətlərin, praktiki vəsaitlərin (fəaliyyət planları, metodik işlənmələr) hazırlanması ilə;

- təcrübi-eksperimental işin müxtəlif aspektlərini müzakirə edərkən müzakirələrin opponentləri, moderatorları qismində çıxışların hazırlanması ilə;

- müəllim və tələbələrin birgə fəaliyyətində müxtəlif mövzularda layihələrin hazırlanması ilə.

Forma baxımından müəllim hazırlığı prosesində kommunikativ təcrübələr müəllimlərin yeni peşəkar rollarının həyata keçirilməsini tələb edən vəziyyətlərin yaradılması ilə xarakterizə olunur. Kollektiv hesabatın, məqalələrin hazırlanması kimi peşə fəaliyyətinin təzahürlərini mənimsəmək üçün tələbə ilə peşə mühitinin nümayəndələri arasında qarşılıqlı əlaqə prosesində tələbələr tərəfindən dəyişən peşə testlərinin həyata keçirilməsi tələbələrin kommunikativ təcrübələrinin müasir formalarıdır.

Ünsiyyət yanaşması kontekstində tələbələr üçün kommunikativ təcrübələrin təşkilində üç aspekti ayırd edirik:

A. Universitet müəllimlərinin təşkil etdiyi "Tələbələr üçün təhsil ünsiyyəti".

Kommunikativ təcrübə zamanı tələbələr üçün təhsil ünsiyyətinin mövzusu, hər bir tələbənin fərdi peşəkar inkişafı marşrutlarının yaradılması, əlaqələndirilməsi, tənzimlənməsi ilə müşayiət olunur:

- tələbələrin mövcud məqsədlərini, maraqlarını aydınlaşdırmaq;
- yeni peşə roluna yiyələnən tələbələrin şübhə və narahatlıqlarını aradan qaldırmaq;
- görülmüş işlər haqqında düşünmə üsullarını işləyib hazırlamaq;
- peşəkar inkişafın növbəti addımının yollarını layihələndirmək və s.

Qeyd etmək lazımdır ki, kommunikativ təcrübələrin həyata keçirilməsinin uğuru daha çox universitet müəllimləri və müəllimlərinin qarşılıqlı fəaliyyətindən asılıdır. Vəzifələrin əlaqələndirilməsinə istiqamətləndirici seminarlar keçirməklə nail olmaq olar, bu seminarlar zamanı müəllim tələbənin maraqlarının, güclü tərəflərinin, peşəkar üstünlüklərinin diaqnostikasının nəticələrinə əsasən tələbəyə yerinə yetirə biləcəyi peşə rollarını təklif edir.

B. Tələbələr tərəfindən həyata keçirilən "Özün üçün təhsil ünsiyyəti".

Kommunikativ təcrübə zamanı tələbələrin özləri üçün təhsil ünsiyyətinin mövzusu öz peşəkar səriştələrini inkişaf etdirmək üçün peşəkar testlərdə müəllimlərlə qarşılıqlı əlaqədir. Qeyd etmək lazımdır ki, peşə testlərində tələbə tələbə kimi deyil, müəllimin köməkçisi kimi çıxış edir. Bunun üçün tələbənin aşağıdakıları bilməsi lazımdır: müəllimlə birgə fəaliyyətin rasionallığını, yəni bu fəaliyyətdən hansı şəxsi məqsədlərin təmin oluna biləcəyini və müəllimin dərslərin inkişafı ilə bağlı fikirlərini, müzakirə etmək imkanını və onu tənqidi qiymətləndirməyi və s.

C. Tələbələr tərəfindən həyata keçirilən "Başqaları üçün təhsil ünsiyyəti".

Kommunikativ təcrübə zamanı tələbələrin "başqaları üçün" təhsil ünsiyyətinin mövzusu tələbələrin qarşılıqlı əlaqəsinin nəticəsidir.

Qeyd etmək lazımdır ki, tələbələr tərəfindən dəyişən peşəkar rolların həyata keçirilməsi təhsil praktikasında qeyri-müəyyənlik şəraitində qərar qəbul etməkdə onların müstəqillik dərəcəsi ilə xarakterizə olunur.

Beləliklə, kommunikasiya yanaşması müəllimin peşəkar inkişafının əsas mənasını məqsəd qoyma, planlaşdırma, öz peşəkar inkişaf yolu üzərində düşünmə prosesi kimi nəzərə almağa imkan verir ki, bu da təhsilin dizaynında və təşkilində vacibdir. universitetin təhsil mühitində tələbələrə - gələcək müəllimlərə dəstəyin dəyişkən formaları; tələbələrin peşəkar inkişafının pedaqoji dəstəyi ilə onların güclü şəxsi keyfiyyətlərini, qabiliyyətlərini, imkanlarını, motivlərini nəzərə almağa imkan verir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Nadir Abdullayev. Nitq mədəniyyətinin əsasları. Bakı, 2013
2. İsgüzar Azərbaycan dili (I hissə). Bakı, 1991
3. İsgüzar Azərbaycan dili (II hissə). Bakı, 1991
4. Müasir Azərbaycan ədəbi dilinin isgüzar üslubu (oçerklər). Bakı: Elm, 2004
5. Akademik yazı üzrə bələdçi, Bakı, 2014
6. Тряпицына А.П. Содержание профессиональной подготовки

студентов – Буд, 2010 уших учителей к решению задач модернизации обего образования // Вестник Герценовского университета Выпуск № 1/201. – с. 50-61

Журнальный клуб Интерлос «Философия науки» № 15, 2010 [Электронный ресурс]- Режим доступа: <http://www.interlous.ru/>

Açar sözlər: kommunikativ yanaşma, təhsil ünsiyyəti, tələbələrin peşəkar inkişafı

Ключевые слова: коммуникативный подход, образовательная коммуникация, профессиональное становление студентов

Key words: communication approach, educational communication, professional development of students

AKADEMIK KOMMUNIKASIYA VƏDRİŞLƏRİNİN FORMALAŞMASI XÜLASƏ

Məqalədə tələbələrin hazırlanmasında ünsiyyət yanaşmasının müddəalarından istifadə imkanları təhlil edilir. Tələbələrin təhsil ünsiyyətini aktivləşdirən, gələcək peşədə özlərini tapmağa yönəlmiş təhsil və peşə vəzifələrinin həllinə əsaslanan kommunikativ prinsiplərə xüsusi diqqət yetirilir. Kommunikativ təcrübə zamanı tələbələrin özləri üçün təhsil ünsiyyətinin mövzusu öz peşəkar səriştələrini inkişaf etdirmək üçün peşəkar testlərdə müəllimlərlə qarşılıqlı əlaqədir. Qeyd etmək lazımdır ki, peşə testlərində tələbə tələbə kimi deyil, müəllimin köməkçisi kimi çıxış edir. Bunun üçün tələbənin aşağıdakıları bilməsi lazımdır: müəllimlə birgə fəaliyyətin rasionallığını, yəni bu fəaliyyətdən hansı şəxsi məqsədlərin təmin oluna biləcəyini və müəllimin dərslərin inkişafı ilə bağlı fikirlərini, müzakirə etmək imkanını və onu tənqidi qiymətləndirməyi və s. Kommunikativ yanaşma müəllimin peşəkar inkişafının əsas mənasını məqsəd qoyma, planlaşdırma, öz peşəkar inkişaf yolu üzərində düşünmə prosesi kimi nəzərə almağa imkan verir ki, bu da təhsilin dizaynında və təşkilində vacibdir. universitetin təhsil mühitində tələbələrə - gələcək müəllimlərə dəstəyin dəyişkən formaları; tələbələrin peşəkar inkişafının pedaqoji dəstəyi ilə onların güclü şəxsi keyfiyyətlərini, qabiliyyətlərini, imkanlarını, motivlərini nəzərə almağa imkan verir.

ФОРМИРОВАНИЕ УЧЕБНЫХ КОММУНИКАЦИОННЫХ НАВЫКОВ РЕЗИМЕ

В статье анализируются возможности использования положений коммуникационного подхода в подготовке студентов. Особое внимание уделяется коммуникативным принципам на основе решения учебно-профессиональных задач, активизирующих образовательную коммуникацию студентов, направленную на поиск себя в будущей профессии. Предметом образовательной коммуникации студентов для себя в ходе коммуникативной практики является взаимодействие с учителями в профессиональных пробах с целью развития собственной профессиональной компетентности. Отметим, что студент в профессиональных пробах выступает не в роли ученика, а в роли помощника учителю. Для этого студенту необходимо: видеть целерациональность совместной деятельности с учителем, то есть какие личные цели от этой деятельности могут быть удовлетворены и какие у учителя взгляды на разработку урока, возможность обсудить, критично оценить и т.д. Коммуникативный подход позволяет учесть сущностный смысл профессионального становления педагога как личностного процесса целеполагания, планирования, рефлексии собственного пути профессионального становления, который важен при проектировании и организации вариативных форм под-

держки студентов – будущих учителей в образовательной среде вуза; позволяет учесть сильные личностные качества, способности, возможности, мотивы студентов при педагогической поддержке их профессионального становления.

FORMATION OF ACADEMIC COMMUNICATION SKILLS

SUMMARY

The article possibilities of using provisions of the communication approach in the preparation of students. The particular attention among opportunities is paid to communicative principles based on solving educational and professional tasks that activate educational communication of students, aimed at finding themselves in a future profession. The subject of educational communication of students for themselves in the course of communicative practice is interaction with teachers in professional tests in order to develop their own professional competence. Note that a student in professional tests does not act as a student, but as an assistant to the teacher. For this, the student needs to: see the rationality of joint activities with the teacher, that is, what personal goals from this activity can be satisfied and what are the views of the teacher on the development of the lesson, the opportunity to discuss, critically evaluate, etc. The communicative approach allows to consider the main meaning of a teacher's professional development as a process of goal setting, planning, thinking about their own path of professional development, which is important in the design and organization of education. changing forms of support for students - future teachers in the educational environment of the university; With the pedagogical support of students' professional development, it allows them to take into account their strong personal qualities, abilities, capabilities and motives.

Rəyçi: dosent D.Ə.Nağıyeva